

Tarptautinė mokslinė konferencija „Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto lietuvių veikėjai nacių ir sovietų represijų aukos“ (2023-10-16)

„Tėvynė – Rytų Prūsija, namai – Lietuva“: vilko vaikų atvejis¹

Rūta Matimaitytė

doktorantė

Lietuvos istorijos institutas, XX a. skyrius

✉ rmatimaityte@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4732-948X

Aš negaliu sakyti, kad tai yra mano tėvynė,
kadangi jos negaliu pačiupinėti ir paliesti.
Tėvynė – tai jausmas, kuris yra žmoguje².

Antrojo pasaulinio karo pabaiga ir pokario laikas perbraižė Rytų Prūsijos sienas, išskyrė šeimas, keitė vaikų likimus. Mažamečiai, vieni ar su globėju, dėl bado buvo priversti traukiniais, pėsčiomis ar vežimais pasitraukti į sovietų Lietuvos teritoriją. Vėliau atminties kultūroje šių asmenų patirtis susiejama su sąvoka „vilko vaikai“. Remiantis autorės žodinės istorijos surinktais pasakojimais, analizuojamos vilko vaikų kelionės į Karaliaučių per tėvynės ir namų vaizdinius. Juos ištyrus paaiškėjo, kad namų, ypač tėvynės vaizdinus susijęs su trauminėmis vilko vaikų patirtimis.

Reikšminiai žodžiai: vilko vaikai, tėvynė, trauminė patirtis, Rytų Prūsija.

¹ Šis straipsnis parengtas remiantis Nordost instituto Liuneberge atliktu stažuotės projektu 2023 m. lapkričio 1–30 d.

² Interviu su bendrijos pirmininke Luise Kažukauskienė, 2021-08-25, in: asm. Rūtos Matimaitytės archyvas.

Ižanga

Antrojo pasaulinio karo pabaiga ir prasidėjęs pokario laikas kruvinių žemių teritorijoms reiškė įvairialypius socialinius, kultūrinius, ekonominius ir teritorinius pokyčius. Vienas iš Antrojo pasaulinio karo rezultatų buvo Rytų Prūsijos vardo ištrynimasis iš Europos žemėlapių. Rytų Prūsijos gyventojams nesėkme tapo gyventojų pavėluota gauleiterio Ericho Kocho uždelsta evakuacija Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, vėliau ir sudariusi prielaidas vilko vaikų reiškiniui³. Likusių gyventojų Šiaurės Rytprūsių teritorijoje ir nepasitraukusių į Vakarų dalies, tarp kurių daugiausia buvo moterų, vaikų ir vyresnės visuomenės dalies, laukė susidūrimas su itin neigiama traumine patirtimi – Raudonosios armijos smurtiniais veiksmais ir prievarta. Šią patirtį apsunkino ir pokario metais prasidėjęs 1946–1947 m. badas, šiltinės ir kitų užkrečiamų ligų protrūkiai. Andreas Korssetas akcentuoja, kad badas stipriai paveikė likusius rytprūsiečius, kad „jie jausdami artėjančią mirtį, patys ėjo į kapines ir gulėsi ant savo artimųjų kapų. [...] o kopūstų lauką turėjo saugoti ginkluoti rusų kareiviai“⁴.

Nematydami vilties išgyventi vaikai vieni ar su globėju stengėsi palikti Rytų Prūsijos teritoriją, kuri negalėjo garantuoti maisto ir saugumo. Traukiniais, pėsčiomis ir vežimais rytprūsiečiai ir jų vaikai pasiekė sovietų Lietuvos teritoriją, kuri tapo jų pastoviu arba laikinu prieglobsčiu. Nors oficialiame sovietiniame naratyve atmintis apie vilko vaikus negalėjo egzistuoti, remiantis interviu analize paaiškėjo, kad individų atmintis patyrė tik dalinę užmarštį, o sovietmečiu vilko vaikai jautė dvejoją grėsmę. Viena jų buvo sukelta įgytos neigiamos patirties, susijusios su Raudonosios Armijos veiksmais ir 1946–1948 m. badu bei vėlesne migracija į sovietų Lietuvą ir slaptu gyvenimu lietuvių šeimose. Vilko vaikai, gyvendami sovietų Lietuvoje, jautė priešiškamą vokiškumui sistemoje, kurį išgyveno ir Klaipėdos vietiniai gyventojai sovietmečiu, susidurdami su neigiamu psichologiniu krūviu ir patyčiomis, kai buvo įvardinti kaip „fašistai“ ir „fricai“⁵. Bet minėtos aplinkybės nesusistabdė vilko vaikų nuo kelionių į Karaliaučių sovietmečiu, kurių tikslas – aplankyti su vaikyste susijusias vietas.

Šio straipsnio tikslas per kelionių naratyvą atskleisti vilko vaikų suvokimą apie tėvynę ir namus. Tokia perspektyva vilko vaikų tyrimuose yra nauja ir atveria galimybę lyginamiesiems tyrimams su kitų represuotų atminties grupių tyrimais. Toks Nerijos Putinaitės tyrimas apie tremtinių vaizdinį, susijusį su tėvyne, ir Silvos Pocytės analizė, susijusi su „*Memeler Dampfboot*“, kuri aptaria, kaip iš Klaipėdos krašto pasitraukusiems asmenims buvo formuojamas vaizdinys apie tėvynę. Tyrimo metu buvo surinkti daugiau nei 55 vilko vaikų liudijimai. Tyrimo dalyviai buvo gimę nuo 1935 m. iki 1943 m., šiuo metu gyvenantys

³ Ruth Kibelka, *Vilko vaikai. Kelias per Nemuną*, Vilnius, 2000, p. 7.

⁴ Andreas Kossert, *Rytprūsiai. istorija ir mitai*, Vilnius, 2021, p. 376.

⁵ Sigita Kraniauskienė, Silva Pocytė, Ruth Leiserowitz, Irena Šutinienė, *Klaipėdos kraštas 1945–1960 m.: naujos visuomenės kūrimasis ir jo atspindžiai šeimų istorijose*, Klaipėda, 2019, p. 321.

Lietuvoje ir Vokietijoje. Visų interviu dalyvių buvo prašoma nusakyti, ką jie įvardija kaip tėvynę ir koks jų santykis su dabartiniu Karaliaučiumi. Remiantis šia analize paaiškėjo, kad dalis sovietų Lietuvoje likusių vilko vaikų buvo nuvykę atgal į Karaliaučių, o kita jų dalis dėl patiriamų neigiamų emocijų nusprendė nevykti. Apsisprendimui sugrįžti į tėvynę įtakos turėjo vilko vaikų biologinis amžius ir socialinis statusas, kuris suteikė galimybę įvertinti biografiją ir trauminę patirtį. Neatsitiktinai vilko vaikų kelionių pradžią į Karaliaučių galima sieti su 1967–1968 m. ir 8-uju dešimtmečiu, kadangi šiuo laikotarpiu vilko vaikai buvo apie 35–45 metų amžiaus.

Vilko vaikų keliones į Karaliaučių galima suskirstyti į keletą etapų. Pirmasis etapas susijęs su šeimos sukūrimu ir noro sutuoktiniui parodyti tėvynės vietas, kurios siejasi su asmens, vilko vaiko biografija. Kitas etapas susijęs su vaikų atsiradimu šeimose ir jų kelionėmis į Karaliaučių. Papildomas interviu buvo atliktas su vilko vaikų ilgamečiu rėmėju Wolfgangu von Stettenu ir vilko vaiko sūnumi Donatu Wegneriu, siekiant praplėsti kelionių į Karaliaučių kontekstą.

Apsisprendimas vykti į tėvynę kaip trauminės patirties išraiška

Christopherio Spatzo tyrimas apie alkio vaikus⁶ parodė, kad 8-ajame dešimtmetyje esantieji kitapus geležinės uždangos, Vakarų Vokietijoje, nors ir fragmentiškai, tačiau bandė kalbėti apie bado patirtį ir elgetavimą. Vis dėlto ir Vakaruose alkio vaikų mnemoninis naratyvas nerado vietos dėl Willio Branto politikos, kai liudijimai, susiję su Rytų Prūsija, sulaukė įtarimų bei tam tikro visuomenės abejingumo⁷. Tuo tarpu kita vilko vaikų dalis, esanti už geležinės uždangos, sovietų okupuotoje Lietuvoje, vietoj fragmentiškų bandymų išreikšti trauminę patirtį per kalbėjimą rinkosi kelionę į buvusią tėvynę Rytų Prūsiją. Šios atminties apraiškos tiek Vakarų Vokietijoje, tiek ir sovietų Lietuvoje atskleidė bendrą vilko arba alkio vaikų istorijos alternatyvos pusę – 1968-uosius metus, kai atsirado galimybė įveikti traumą⁸. Toliau apžvelgsiu pirmąsias rytprūsiečių keliones į Karaliaučių.

Pirmosios vilko vaikų kelionės į Karaliaučių daliai vilko vaikų buvo susijusios, viena vertus, su pragmatiniu poreikiu rasti dokumentus, nustatančius tikrąją tapatybę pagal gimimo metus⁹, kitą vertus – noru išgyventi prisiminimus. Interviu ištrauka su vilko vaiku Ella Karen Macik-Matimaitiene atskleidžia, kad pirmosios vilko vaikų kelionės į Rytų Prū-

⁶ Kaip alternatyvią sąvoką vilko vaikams Christopheris Spatzas siūlo alkio vaikus. Ch. Spatzas alkio sąvoką pasiūlė siekdamas sumažinti stiprią atminties konkurenciją tarp Kionigsbergo vaikų, kurie liko šioje teritorijoje, ir tų, kurie nuvyko į Lietuvą dėl patirto alkio, žr. in: Christopher Spatz, *Nur der himmel blieb derselbe: Ostpreussens Hungerkinder erzählen vom Überleben*, Hamburg, 2016.

⁷ Ch. Spatz, *op. cit.*, p. 231–232.

⁸ 1968 m. taip pat tampa atskaitos tašku alternatyviai Lietuvos istorijai apmąstyti, žr. in: Norbertas Černiauskas, *Fado. Trumpa neįvykusi Lietuvos istorija*, Vilnius, 2024.

⁹ Interviu su vilko vaiku Dora Flack (2018-01-24), in: asm. Rūtos Matimaitytės archyvas.

1 pav. Iliustracija iš asmeninio Ellos Karin Macik-Matimaitienės archyvo, nuotrauka daryta apie 1970–1971 m.

siją vyko slapta, bijant naujųjų Karaliaučiaus gyventojų naujakurių reakcijos:

Kai aš pirmą kartą pamačiau savo namus, tai labai džiaugiausi, dar mano pačios dukra Inga buvo maža. Mūsų namas buvo šiaudiniu stogu, viename gale gyveno seneliai, o kitame gyvenome mes. [...] Vėliau, kai mes ieškojome, kur yra mūsų gimtieji namai, mano brolis Siegfried mūsų namų sode ieškojo užkštų indų, įrankių. Jis apsirengė elgeta, kadangi prie Kaliningrado mūsų name gyveno kariškiai, bet jam nepavyko rasti paslėptų daiktų¹⁰.

Interviu dalyvė Ella Karen Macik-Matimaitienė išsaugojo nuotrauką iš kelionės į Karaliaučius. Nuotraukoje yra matoma visa šeima su pačių vilko vaikų vaikais. Galima pastebėti, kad keliauti į Karaliaučius sukūrusiems šeimoms vilko vaikams su savo vaikais buvo svarbu. Tai patvirtina ir minima citata: „kai aš pirmą kartą pamačiau savo namus, tai labai džiaugiausi, dar mano pačios dukra Inga buvo maža“¹¹.

Keliavimas į buvusius Rytprūsius kartu su tėvais, kurie buvo vilko vaikai, turėjo įtakos jų palikuonių tarpgeneracinei atminčiai. Vilko vaiko sūnus Donatas Wegneris apie šeimos kelionę į Karaliaučius pasakoja itin smulkiai ir taip pat kaip vilko vaiko vaikas Ella Karen Macik-Matimaitienė atkreipia dėmesį į slaptumo faktą. Kartu vilko vaiko sūnus akcentuoja įspūdį, išlikusį jo atmintyje po kelionės į Karaliaučius:

1967 metų vasarą, kai atsirado tėčio brolis Horstas, visi važiuojome į Kaliningradą. Nors nebuvo galima išvažiuoti iš Biržų rajono, kadangi reikėjo registruotis milicijoje, tačiau visi tyliai ir paslaptėmis sėdome į tą pačią tėvo draugo „Volgą“ ir nuvažiuojome į Kaliningradą. Miestas atrodė taip, kaip ką tik būtų pasibaigęs karas. Aš eidamas įkritau į kanalizacijos šulinuką, užsigavau koją, tai įspūdis liko visam gyvenimui. Tėvo brolis Horstas parodė, kur gyveno mano seneliai,

¹⁰ Interviu su vilko vaiku Ella Karen Macik-Matimaitiene (2021.01.26), in: asm. Rūtos Matimaitytės archyvas.

¹¹ Interviu su Ella Karin Macik-Matimaitiene, *op. cit.*

kur buvo jų namas. Tėčio brolis pamenu pasakė: „mūsų čia jau nieko nebėra ir mums nebėra ko čia daugiau lankyti“¹².

Kaip parodo interviu ištrauka su vilko vaiko sūnumi Donatu Wegneriu, pasikeitę miesto urbanistiniai ir architektūriniai pokyčiai vilko vaikams sukėlė ir atstūmimo jausmą, kuri išreiškė frazė „nieko nebėra ir mums nebėra ko čia daugiau lankytis“. Panašias emocijas ir jausenas išreiškė ir vilko vaikas Giunteris Krellas savo eilėraštyje apie tėvynę:

Vieną kartą kažkada buvo puikus kraštas, mano Kionigsbergas, mano tėvynė. Ten mes gyvenome ne ilgai, nes atėjo rusai ir sugriovė jį. Tada skraidė Raudonos žvaigždės ir juodos bombos, degė, ir degė mano Kionigsbergas. Mes vaikai verkėm ir rėkėm, mūsų namas dega. Kur mama, kur tėtis, kur močiutė, kur senelis, aš to nežinau. Mes neturėjome nei duonos, nei vandens ir daug vaikų mirė badu. Tada mes vykome į Lietuvą į antrą gimtinę ir ten gyvenome daug, daug metų. Ir šiandien aš gyvenu po savo mėlynu dangum ir tai yra brangiausia mano tėvynė¹³.

Kaip atskirą ir pasikartojantį siužetą vilko vaikų naratyve apie tėvynę galima išskirti traukos jausmą ir norą aplankyti vaikystės vietas ar ieškoti buvusios gyvenamosios vietos. Kaip antai, vilko vaikas Siegfriedas Gronau, pasakodamas apie Karaliaučių, vis pamini pasizadėjęs sau daugiau nebevažiuoti, tačiau po kurio laiko laiko pajunta poreikį važiuoti atgal į Karaliaučių. Šį norą sugrįžti atgal galima susieti su neišspręstos traumos klausimu, kuris atsiskleidžia vilko vaikui, kalbant apie kelionę į Karaliaučių, kai sugrįžta prisiminti apie patirtus trauminius įvykius:

Pirmą kartą ieškodamas savo namo pasiklydau, o vėliau norėjau aplankyti tą vietą, kur aš vadavausi iš mirties. Antrą kartą nuvažiauvus, radau savo namą. Norėjau įeiti į savo laiptinę, ten, kur mes gyvenome. Iš to namo išėjo neįgalus vaikas ir man sugrįžo prisiminimai, kaip mes Kionigsberge vadavomės iš mirties. Paklausęs žmonos, nusprendžiau neužteiti į vidų. 2003 metais su vienu senu pažįstamu iš Lietuvos, vėl važiovome, bet neradome mano namo ir aš susijaudinau. Mano dukra dirbo architekto Kaune ir pasiūlė važiuoti kartu, padėti ieškoti mano namų. 2004 metais nuvažiovome ir jį radome kartu su dukra. 2005 metais nuvažiovau vienas pabūti su savo sudėtinga praeitimi, tam, kad nieko neapsunkinčiau. Vaikščiojau takais, kur su motina paskutinėmis jos dienomis, ieškojome šiukšlynuose maisto. Prisiminiau Luizės Bažnyčią, kur motina buvo girdėjosi, kad ten duoda valgyti, tačiau ten žmonės valgė lavonus. Mama mane patraukė toliau, kad to nematyčiau. nežinau, kur yra palaidotos mano seserys, mama, kadangi palikau ją mirštančią. Ji nenorėjo manęs paleisti, sakė, kad mes mirsime kartu, kadangi ji prarado tris savo vaikus, todėl aš turiu mirti su ja. Mama laikė mane mirties glėbyje. Iš jos buvo likęs tik skeletas. Aš gulėjau jos glėbyje, nežinau, iš kur turėjau jėgos, bet ištrūkiau. Ji pradėjo garsiai šaukti. Man teko matyti daug išprotėjusių žmonių, kurie ieškojo maisto. Mano mama taip garsiai šaukė, kaip sesutė, kurią išprieivartavo. Aš bijojau grįžti į jos mirties guolį ir tada pabėgau į Lietuvą, kad parvežčiau duonos, nes girdėjau, kad daugelis važiuo į Lietuvą, parsivežti duonos, ar kito maisto dar gyviems, bet silpniems šeimos nariams. Kai sugrįžo šie prisiminimai, sau pasakiau, kad daugiau nebevažiuosiu. Savo misiją atlikau. 2010 metais vėl

¹² Interviu su vilko vaiko sūnumi Donatu Wegneriu (2020-07-23), in: asm. Rūtos Matimaitytės archyvas.

¹³ Interviu su vilko vaiku Giunteriu Krellu (2018-01-25), in: asm. Rūtos Matimaitytės archyvas. Eilėraščio vertimą lietuvių k. pateikė jo žmona Aušrinė Krell.

pajaučiau stiprią trauką, kurios negalėjau suvaldyti. Žmonai pasakiau, kad tu manęs neieškok, kadangi ten turbūt mirsiu. Negalėjau išlaikyti ir vis tiek nuvažiauvau. Kai pasirodė mano knyga¹⁴, vėl pradėjau jausti trauką. Planuoju vėl važiuoti¹⁵.

Bendrijos „Edelweiss-Wolfskinder“ atsiradimo reikšmė

1991 m. rugsėjo 14 d. susikūrė organizacija „Edelweiss“, kuri vėliau pati pridėjo terminą – *vilko vaikai*¹⁶ ir tapo vilko vaikus vienijančia organizacija pavadinimu „Edelweiss-Wolfskinder“. Pagrindiniai organizacijos tikslai buvo įvairialypiai: nuo socialinės pagalbos, giminių paieškų iki kultūrinės veiklos ir tapatybės patvirtinimo jaunesniems bendrijos nariams – vilko vaikams. Pokariu ir 1950–1951 m. per organizuotą „Kaliningrado vokiečių iškeldinimo akciją“¹⁷ neišvykusiems rytprūsiečiams atgal į Vokietiją ir užaugusiems sovietų Lietuvoje susikūrusi bendrija „Edelweiss-Wolfskinder“ leido viešai, atvirai ir dažnai pirmą kartą ne fragmentiškai pasidalinti traumine patirtimi su kitais to paties likimo žmonėmis. Atvykę į pirmuosius bendrijos susitikimus vilko vaikai dažnai nustebdavo, kad asmenų, norinčių identifikuoti save kaip vilko vaikai, yra daugiau. Tad iškilo poreikis apibrėžti kriterijus, pagal kuriuos nustatytas priėmimas į bendriją:

Vieni vilko vaikai turėjo dokumentus, kiti tėvų registraciją, kurioje parašyta registracijos vieta – Kaliningradas. Kai kurie vilko vaikai turėjo liudininkus, kurie patvirtino, kad jie gyveno ar dirbo lietuvių šeimose. Pavyzdžiui, jei vilko vaikai turėjo nuotraukų, kaip galima nepatikėti žiūrint į jo aprangą ir bruožus, kad čia vokietukas, o ne Lietuvos vaikas. Pasitaikė ir tokių atvejų, apie kuriuos pasakojo mėmelenderiai, kad žmonės surado ant senų antkapių užrašytus vokiškus vardus, pavardes ir gimimo datas, o vėliau apsimesdavo tokiu asmeniu. Taip jie elgėsi todėl, kadangi jei esi vokietis, gali išvažiuoti gyventi į Vokietiją. Išvažiuoti taip lengvai neišleisdavo.

Bendrijos pirmininkė Luisė Kažukauskienė pateiktoje ištraukoje nurodo, kad svarbiausias kriterijus, priimant į vilko vaikus vienijančią organizaciją, šalia trauminės patirties – jų kilmės t. y. tėvynės, geografinės vietos klausimas: būtina sąlyga turėjo būti Karaliaučius. Pirmaisiais bendrijos metais buvo užregistruoti 256 vilko vaikai¹⁸.

Vienas iš pirmųjų bendrijos atliktų darbų buvo atminties vietos sukūrimas Mikytuose, Pagėgių savivaldybėje. Simbolinėje sankryžoje tarp Lietuvos ir Karaliaučiaus 1992 m. buvo sukurta memorialinė atminties vieta, kurią įamžino medinis kryžius, skirtas vilko

¹⁴ Minima paties vilko vaiko Siegfriedo Gronau parašyta knyga „Klyksmas vaiduoklių mieste. Vilko vaikai“, 2017, Kaunas.

¹⁵ Interviu su vilko vaiku Siegfriedu Gronau (2020-08-27), in: asm. Rūtos Matimaitytės archyvas.

¹⁶ Pasiūlyta režisieriaus sąvoka greit išpopuliarėjo ir ją pradėjo vartoti tiek mokslininkai, tiek diplomatinės atstovybės, tiek ir patys rytprūsiečiai, savo organizaciją pavadindami „Edelweiss-Wolfskinder“. Pirmą kartą filmas parodytas per ZDF kanalą 1991 m. kovo mėn.

¹⁷ Arūnė Liucija Arbušauskaitė, „Kaliningrado vokiečių“ klausimo išsprendimas (?): Lietuva, 1951-ieji metai“, in: *Acta historica universitatis Klaipedensis*, 2009, t. 18.

¹⁸ Informaciją apie statistiką pateikė vilko vaikų bendrijos pirmininkė Luisė Kažukauskienė.

2 pav. Vilko vaikai su bendrijos rėmėju Wolfgangu von Stettenu, 2017 m., Karaliaučius
Wolfgango von Stettenu asmeninio archyvo nuotr.

vaikams. Šiuo laikotarpiu, padedant bendrijos rėmėjui, tuometiniam Baltijos parlamentinės grupės pirmininkui baronui Wolfgangui von Stettenui, imtasi veiksmų, siekiant vilko vaikams socialinio teisingumo pripažinimo Vokietijoje¹⁹. Kartu Wolfgangas von Stettenuas ėmėsi veiksmų ir Lietuvoje, kreipėsi į tuometinį Lietuvos prezidentą Algirdą Brazauską, prašydamas vilko vaikams istorinės išimties tvarka turėti dvigubą pilietybę ir padėti Mikytuose įkurti atminties vietą. Ant vilko vaikams skirto kryžiaus metalinės plokštelės buvo iškalti šie žodžiai: „Didelis aciū Lietuvos žmonėms, nuo bado 1945 m.–1948 m. išgelbėjusiems gyvybes tūkstančiams „vilko vaikų“. Prof. Dr. Wolfgang Freiherr von Stetten, Lietuvos garbės konsulas“²⁰.

Susikūrus organizacijai kartu su jos rėmėju Wolfgangu von Stettenu bendrija organizavo išvykas į Karaliaučių, aplankant išlikusias Rytų Prūsijos architektūros vietas ir pagalbą vilko vaikams, bandantiems surasti gimtuosius namus ir vaikystės vietas. Bendrijos pirmininkė Luisė Kažukauskienė taip prisimena bendrijos išvykas:

Išvykų metu sužinojau, kad tie, kurie nemoka vokiečių kalbos, puikiai dainuoja vokiškai. Anksčiau vilko vaikai turėjo ansamblių ir jų dainavimas buvo iš širdies. Nuvažiavus į Vokietiją, buvo daug įspūdžių, tačiau nuvykus atgal į Rytų Prūsiją, labai liūdna visiems, ir dažniausiai sakai, daugiau niekada gyvenime ten nebevažiuosiu. Praėjus kiek laiko, ir vėl važiuoji²¹.

Sudėtinė išvykos į Karaliaučių dalis buvo ir Mikytų kryžiaus memorialo aplankymas,

¹⁹ Sonya Winterberg, *Mes – vilko vaikai. Palikti Rytų Prūsijoje*, Vilnius, 2019, p. 231.

²⁰ Užrašas ant vilko vaikams skirto kryžiaus Pagėgių savivaldybėje.

²¹ Interviu su vilko vaiku ir bendrijos pirmininke Luise Kažukauskiene, *op. cit.*

3 pav. Vilko vaikai prie Mikytų kryžiaus su Wolfgangu von Stettenu, 2017 m.

ten vykstančios ritualinės apeigos ir aukų pagerbimo ceremonija²². Tam tikro gedėjimo ir viešo atminimo poreikio reikšmę galima sieti su faktu, kad nors vilko vaikai ir aplanko Karaliaučių, bet ten neturi fizinių kapinių, o jas asocijuoja su Mikytų memorialo vieta. Netekę artimo šeimos nario vilko vaikai Rytų Prūsijoje patys pokario metu ieškojo alternatyvų kaip palaidoti kūną. Išsigandę mažamečiai dažnai artimųjų kūnus įversdavo į gyvulių gardus ar savo rankomis iškasdavo duobes, palaidodami šeimos narius. Todėl Mikytų kryžiaus atminties vieta įgavo simbolinę gedulo prasmę:

Vilko vaikų atminties vietoje vyksta susitikimai su kitais vilko vaikais. Kartu tai yra savotiškos kapinės vilko vaikų artimųjų, kurie mirė iš bado, ar buvo nužudyti. Kai atėjo Raudonosios armijos kariai, jie elgėsi kaip norėjo. Mirę artimieji ir šeimos nariai nebuvo palaiduoti kapinėse, daug kas buvo sumetami į duobę. Mes, vilko vaikai, neturime tokių kapinių, todėl ši vieta mums kaip kapinės. Aš kartais lankausi kapinėse kur palaidotas mano tėvas, bet tų vokiškų kapų nėra išlikę. Vokiečių kapinės yra paverstos ortodoksų kapinėmis. Vilko vaikų atminties vieta Mikytuose yra lankoma, ten dedamos gėlės, akmenukai, lankėsi ir Prancūzijos ambasadoriai²³.

„Savas tarp svetimų ir svetimas tarp savų“²⁴

Gyvenimas sovietų Lietuvoje vilko vaikams reiškė ne tik tam tikrą praeities maskavimą ir nutylėjimą apie patirtį, tačiau ir prisitaikymą gyvenant tarsi susidvejintą gyvenimą, kurį

²² Ramunė Driaučiūnaitė, Lina Šlapelytė, „Vilko vaikų takais: pažintinė ekskursija po buvusią Rytų Prūsiją“, [internete] in: http://genocid.lt/centras/lt/2886/a/print_version/

²³ Interviu su vilko vaiku ir bendrijos pirmininke Luise Kažukauskiene, *op. cit.*

²⁴ Interviu su vilko vaiko sūnumi Donatu Wegneriu, *op. cit.*

vilko vaikai dažnai apibūdina kaip „dvigubų kaukių dvigubą gyvenimą“: „Aš atvažiavusi į Vokietiją pajutau laisvę, sakyk, ką nori. O čia Lietuvoje turėjai prisitaikyti, tai man buvo kančia. Man kaip maištininkei tai buvo sunku, kai teko prisitaikyti.“

Nepaisant egzistuojančių suvaržymų ir baimių sovietmečiu, Lietuva vilko vaikams buvo susijusi su namais. Daliai bendruomenės po 1990 m. išvykus gyventi į Vokietiją, neretas vilko vaikas sugrįždavo atgal į Lietuvą, ypač paskutiniiais gyvenimo metais: „Sudėtinga pasakyti, tėvas visad sakydavo: „aš esu savas tarp svetimų ir svetimas tarp savų.“ Paskutiniiais gyvenimo metais jam Lietuvoje ir žolė buvo žalesnė, ir dangus mėlynesnis. Lietuva jam buvo kaip antra tėvynė²⁵.

Ilgus dešimtmečius su vilko vaikais palaikantis kontaktą bendrijos rėmėjas Wolfgangas von Stettenas pastebi, kad tikro vilko vaiko identiteto pavyzdys yra tas individas, kuris nuolat migruoja tarp Lietuvos ir Vokietijos²⁶ arba, kitaip tariant, tas, kuris nuolat esti tarp tėvynės ir namų, iki galo nerasdamas savo vietos. Kalbėdami apie Lietuvą vilko vaikai išryškina ir pabrėžia teisingumo svarbą ir Lietuvos veiksmą, pripažįstant jiems nukentėjusių nuo okupacijos statusą. Taip šioje interviu ištraukoje mini jų statusą vilko vaikus vienijančios bendrijos pirmininkė Luisė Kažukauskienė:

Lietuva, bet ne Vokietija, pati pirmoji sureagavo. Ir netgi priėmė įstatymą, kuris skirtas tremtiniams ir asmenims, nukentėjusiems nuo abiejų okupacijų. Lietuva įvedė papildomą paragrafą, skirtą vokiečių vaikams, kurie pokariu vieni pateko į Lietuvą, be globėjų. Vilko vaikams buvo suteiktas beglobių vaikų statusas. Lietuva to neprivalėjo daryti, mes juk buvome priešose pusėje, bet Lietuva humaniškai priėmė tą įstatymą, o tai reiškia, kad kiekvienas gauna 62 eur, kaip nukentėjęs asmuo ir tai yra labai daug šiems žmonėms. Tai yra labai svarbu, kad Lietuva suprato ir įvertino²⁷.

Vietoj išvadų

2024 m. vilko vaikus vienijančioje organizacijoje „*Edelweiss- Wolfskinder*“ yra mažiau nei 22 asmenys. Jauniausiam vilko vaikui – 80 metų, sulig kiekvienais metais gyvų liudininčių lieka vis mažiau. Nepaisant amžiaus, dalis vilko vaikų iki šiol gyvena tarp Vokietijos ir Lietuvos, ieškodami savęs tarp tėvynės ir namų. Laiku nereflektuotos trauminės patirtys, kurios norėjo būti išgirstos, o vėliau neįvykęs socialinis teisingumas šios atminties grupės atveju nesudarė palankių aplinkybių įveikti ypač senatvėje kamavusių prisiminimų ir trauminės patirties. Traukiantis vilko vaikų kartai iškyla klausimas, kokie liudijimų fragmentai buvo perduoti vilko vaikų ainiams ir koks bus jų ateities santykis su tėvyne ir namais.

²⁵ Interviu su vilko vaiko sūnumi Donatu Wegneriu, *op. cit.*

²⁶ Interviu su Wolfgangu von Stettenu (2023-08-29), in: asmeninis Rūtos Matimaitytės archyvas.

²⁷ Interviu su vilko vaiku ir bendrijos pirmininke Luise Kažukauskiene, *op. cit.*

Literatūra

1. Arbušauskaitė Arūnė Liucija, „Kaliningrado vokiečių“ klausimo išsprendimas (?): Lietuva, 1951-ieji metai“, in: *Acta historica universitatis Klaipedensis*, 2009, t. 18.
2. Berger Stefan, “German Pasts in a Russian City–Kaliningrad between 1946 and 2006”, in: *Afterlife of Events Perspectives on Mnemohistory*, edit. Marek Tamm, New York, Palgrave Macmillan Memory studies, 2015.
3. Černiauskas Norbertas, *Fado. Trumpa neįvykusi Lietuvos istorija*, Vilnius: Aukso žuvis, 2024.
4. Driaučiūnaitė Ramunė, Šlapelytė Lina, „Vilko vaikų takais: pažintinė ekskursija po buvusią Rytų Prūsiją“, [internete] in: http://genocid.lt/centras/lt/2886/a/print_version/.
5. Kibelka Ruth, *Vilko vaikai. Kelias per Nemuną*, Vilnius: Baltos lankos, 2000.
6. Kossert Andreas, *Rytprūsiai: istorija ir mitai*, Vilnius: Briedis, 2021.
7. Kraniauskienė Sigita, Pocyte Silva, Leiserowitz Ruth, Šutinienė Irena, *Klaipėdos kraštas 1945–1960 m.: naujos visuomenės kūrimasis ir jo atspindžiai šeimų istorijose*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2019.
8. Matimaitytė Rūta, „Vilko vaikų naratyvo gimimas Lietuvos viešojoje erdvėje“, in: *Migracija: sampratos ir patirtys*, sudarė Matulytė Margarita, 2022, Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus.
9. Spatz Christopher, *Nur der himmel blieb derselbe: Ostpreussens Hungerkinder erzählen vom Überleben*, Hamburg: Ellert & Richter Verlag GmbH, 2016.

Rūtos Matimaitytės interviu su vilko vaikais archyvas

1. Interviu su Dora Flack (2018-01-24).
2. Interviu su Giunteriu Krellu (2018-01-25).
3. Interviu su vilko vaiko sūnumi Donatu Wegneriu (2020-07-23).
4. Interviu su Siegfriedu Gronau (2020-08-27).
5. Interviu su Ella Karen Macik-Matimaitiene (2021-01-26).
6. Interviu su bendrijos pirmininke Luise Kažukauskiene (2021-08-25).
7. Interviu su vilko vaikų rėmėju Wolfgangu von Stettenu (2023-08-29).

Privatus Wolfgango von Stettenu archyvas (Kiunzelsau, Vokietija)

1. Vilko vaikai su bendrijos rėmėju Wolfgangu von Sttetenu, 2017 m., Karaliaučius.
2. Vilko vaikai prie Mikytų kryžiaus su Wolfgangu von Sttetenu, 2017 m.

Rūta Matimaitytė

Homeland – East Prussia, Home – Lithuania: The Case of the Wolf Children

Summary

After Second World War, Soviet Lithuania experienced one of the largest waves of migration from the territory of what was previously East Prussia. By cart, on foot or by freight train, children from East Prussia – alone or with one of their guardians – tried to reach the neighbouring Lithuania. Sick and hungry, these children were forced to find ways to survive in the Soviet-occupied territory, which was plagued with mass deportations, partisan warfare and collectivisation. This is the case of the so-called wolf children who grew up in Soviet Lithuania with the hostile Soviet narrative of their traumatic experience, and tried to convey their traumatic experiences – revealed through the meanings of homeland and home – during trips to Kaliningrad.

Keywords: wolf children, homeland, traumatic experience, East Prussia.